

DOI: 10.55643/ser.2.60.2026.667

Анатолій Сидорчук

д.е.н., доцент кафедри фінансів
ім. С. І. Юрія, Західноукраїнський
національний університет,
Тернопіль, Україна;
e-mail: a.sydorchuk@wunu.edu.ua
ORCID: [0000-0003-0280-1285](https://orcid.org/0000-0003-0280-1285)
(Corresponding author)

Ольга Кириленко

д.е.н., професор кафедри фінансів
ім. С. І. Юрія, Західноукраїнський
національний університет,
Тернопіль, Україна;
ORCID: [0000-0002-5504-5519](https://orcid.org/0000-0002-5504-5519)

ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ДОМОГОСПОДАРСТВ: СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

АНОТАЦІЯ

В умовах економічної нестабільності, притаманної й мирному часові, і воєнному станові, забезпечення фінансової самостійності домогосподарств детермінується належним рівнем їхньої фінансової грамотності й фінансової культури. Дослідження сутнісних характеристик і взаємозв'язку зазначених категорій є необхідною передумовою підвищення якості фінансових рішень домогосподарств, що повинні базуватися на індивідуальній системі цінностей та усвідомленій відповідальності за власне фінансове майбутнє.

Метою дослідження є вивчення теоретичних аспектів понять «фінансова культура» та «фінансова грамотність домогосподарств» для уточнення сутнісних характеристик і визначення взаємозв'язку між ними. Установлено, що в більшості наукових праць фінансову культуру домогосподарств розглядають як синонімічну фінансовій грамотності. Обґрунтовано, що до основних сутнісних характеристик фінансової грамотності належать функціональність, адаптивність, раціональність і критичне осмислення фінансової інформації. Натомість фінансова культура домогосподарств характеризується такими рисами, як антропоцентричність, нормативність, інформативність (трансляція досвіду), матеріально-духовна єдність і відповідальність. Запропоновано підхід, згідно з яким фінансова культура домогосподарств охоплює такі взаємопов'язані компоненти як фінансові цінності (установки, норми), фінансову грамотність (фінансові знання, вміння, навички), фінансову поведінку та фінансову відповідальність. На відміну від наявних трактувань, такий підхід відображає взаємозв'язок понять «фінансова культура» та «фінансова грамотність» у площині «загальне – складова частина». Розглянуто елементи фінансової культури домогосподарств, а саме: культуру споживання, заощаджень, кредитування, страхування, інвестицій, податкову та культуру благодійності. Обґрунтовано тезу, що фінансова культура домогосподарств є цілісною системою, де індивідуальна фінансова поведінка трансформується в практику управління фінансовими ресурсами на мікроекономічному рівні, а сукупно вони визначатимуть певний рівень фінансової культури всього суспільства на макроекономічному рівні. Досліджено елементи та форми прояву фінансової культури домогосподарств на мікроекономічному та макроекономічному рівнях. Акцентовано, що система фінансової освіти є необхідною передумовою для раціонального управління особистими фінансовими ресурсами впродовж життєвого циклу домогосподарств і їх ефективної взаємодії з фінансовою системою.

Ключові слова: домогосподарство, фінансова грамотність, фінансова культура, фінансова поведінка, фінансова діяльність, управління особистими фінансами, фінансова освіта

JEL Класифікація: D14, G53, I22

ВСТУП

Розвиток фінансових відносин в Україні в умовах і мирного часу, і воєнного стану обумовлений рівнем фінансової культури та фінансової грамотності домогоспо-

Received: 20/01/2026

Accepted: 14/04/2026

Published: 27/05/2026

© Copyright
2026 by the author(s)

This is an Open Access article
distributed under the terms of the
[Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

дарств. Це твердження ґрунтується на факті, що домогосподарства відіграють важливу роль у забезпеченні функціонування фінансової системи, оскільки є її споживачами фінансових послуг, і важливими суб'єктами формування заощаджень та інвестиційних фінансових ресурсів в економіці. Відповідно, раціональне та відповідальне управління фінансовими ресурсами на рівні домогосподарства значною мірою залежить від набутих упродовж життєвого циклу фінансових знань, умінь і навичок. Тому підвищення загального рівня фінансової грамотності дає можливість забезпечити покращення власного фінансового становища домогосподарств і в коротко-, і в довгостроковому періоді та, як наслідок, підвищити не лише їх матеріальний добробут, а й розвиток усіх галузей фінансової системи.

В умовах тривалого мирного періоду (з 1991 по 2014 рік) в Україні не було сформовано повноцінного фінансового ринку з розвиненим обігом державних і приватних цінних паперів і з можливістю вільного доступу до нього домогосподарств. Це безумовно вплинуло на якість і результативність управління фінансовими ресурсами домогосподарств, головню обмежуючи їхню фінансову грамотність до навичок розміщення тимчасово вільних коштів у формі депозитів у фінансових установах. Після завершення воєнних дій і незворотного процесу вступу до складу Європейського Союзу розв'язання проблеми активнішого залучення фінансових ресурсів домогосподарств до повоєнної відбудови України на тлі цифрової трансформації суспільства шляхом використання інструментів і вітчизняного, і загальноєвропейського фінансових ринків набуватиме все більшої ваги. Нові фінансові знання, вміння та навички, або фінансова грамотність домогосподарств, стають важливою, але не єдиною можливою передумовою для успішного розвитку фінансових відносин у перспективі. З необхідності постає потреба в дослідженні ширшого кола проблем: фінансових цінностей, установок, правил, поведінки, або, іншими словами, фінансової культури домогосподарств.

У цьому контексті важливим стає поступове формування відповідної фінансової культури домогосподарств як цілісної системи цінностей, знань, норм і моделей їхньої фінансової поведінки, фінансової відповідальності за власне майбутнє й майбутнє нашої країни. Фінансова культура домогосподарств і її важлива компонента – фінансова грамотність – виступатимуть важливим драйвером суспільних соціально-економічних і цифрових трансформацій у майбутньому, а дослідження сутнісних характеристик і взаємозв'язку цих понять визначає актуальність дослідження.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Питання впливу фінансової культури домогосподарств загалом і її важливої компоненти фінансової грамотності зокрема на розвиток фінансових відносин (фінансової системи) суспільства є надзвичайно актуальним, тому вітчизняні та закордонні науковці не припиняють дискусій навколо цієї проблематики. Аналіз досліджень і публікацій показує, що в більшості праць дискусія відбувається не щодо сутності фінансової грамотності домогосподарств, а щодо царин її впливу на розвиток фінансових відносин або щодо суб'єкта відповідальності за її підвищення – держави чи, власне, самого домогосподарства.

У проведеному дослідженні А. Ключко, А. Політова, А. Ханкевич та Р. Гаврик, відзначаючи ключову роль держави в підвищенні рівня фінансової грамотності населення, зазначили, що «...сучасний розвиток фінансової сфери України є одним із пріоритетних завдань органів державного управління... обізнаність населення в економічній сфері веде до зменшення безробіття, стабільності національної грошової одиниці та формування нової економічної культури населення, що передбачає насамперед належний рівень фінансової грамотності» (Klochko A., Politova A., Khankevych A. & Havrik R., 2021). Проте, пропонуючи визначення фінансової грамотності, автори не дають відповіді на запитання про її місце й роль у фінансовій культурі населення.

Прямо вказують на взаємозв'язок між фактором фінансової грамотності населення та успішним розвитком держави Л. Гончар, С. Гарна та А. Мартиненко, які в своїй праці роблять висновок, що «від загального рівня фінансової грамотності населення країни багато в чому залежить її економічний розвиток» (Honchar L., Harna S. & Martynenko A., 2019). Такий підхід є певною мірою однобічним і робить фінансову систему «державоцентричною», що, без сумніву, помилково зменшує роль і значення інших суб'єктів фінансових відносин у суспільстві.

Близьку до вказаних вище думок позицію щодо ролі держави в підвищенні фінансової грамотності населення займають О. Калініченко, О. Вікарчук і С. Ніколаєнко, які в своєму дослідженні роблять висновок про необхідність координації «зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування, освітніх установ, громадських та приватних організацій, які займаються впровадженням різних ініціатив у сфері фінансової освіти» (Kalinichenko O., Vikarchuk O. & Nikolaienko S., 2019). На їхню думку, саме розвиток фінансової освіти, «починаючи із шкільної освіти і закінчуючи залученням громадян на фінансові ринки», зумовить зростання добробуту населення.

В одному з перших досліджень із тематики необхідності підвищення фінансової грамотності населення Т. Смовженко та А. Кузнєцова з метою об'єднання зусиль органів державної влади запропонували створити єдину установу – «Координаційну раду», до обов'язків якої входила б розробка Національної стратегії фінансової грамотності, формування переліку цільових програм для її реалізації та забезпечення систематичного контролю за її виконанням (Smovzhenko T. & Kuznyetsova A., 2013b).

Не ставлячи під сумнів об'єктивну необхідність формування фінансових компетентностей населення як важливого інструмента підвищення його фінансової грамотності, зазначимо, що в своїх дослідженнях вітчизняні автори розглядають переважно теоретичну модель взаємозв'язку «фінансова грамотність – фінансова поведінка населення». Більшою мірою така модель представлена й у працях закордонних вчених. Проте, на відміну від вітчизняних дослідників, ролі та значенню діяльності органів державної влади в підвищенні фінансової грамотності вони не приділяють багато уваги.

Зокрема, у своїй праці 2011 року А. Lusardi та О. Mitchell роблять ряд важливих висновків. А саме: автори доводять, що «особи з вищим рівнем фінансових знань значно частіше займаються фінансовим плануванням, зокрема формують пенсійні заощадження, що підвищує їхню фінансову безпеку у старості» (Lusardi A. & Mitchell O., 2011). У підсумку обґрунтовуючи модель «фінансова грамотність – фінансова поведінка», дослідники роблять висновок про те, що «підвищення фінансової грамотності населення є важливим інструментом формування відповідальної фінансової поведінки та забезпечення фінансового добробуту в майбутньому» (Lusardi A. & Mitchell O., 2011).

У науковій роботі Vaahntoniemi S., Buturak G., Kalmi P., Ruuskanen O.-P. також досліджено вплив фінансової грамотності населення на його фінансову поведінку. Результати цього дослідження засвідчили, що «більш високий рівень фінансової грамотності сприяє прийняттю ефективніших фінансових рішень, зменшує ризик надмірної заборгованості та підвищує здатність домогосподарств протистояти фінансовим шокам» (Vaahntoniemi S., Buturak G., Kalmi P. & Ruuskanen O.-P., 2023). Крім того, на думку авторів проведеного дослідження, фінансова грамотність позитивно пов'язана з участю населення у фінансових ринках, зокрема з інвестуванням у цінні папери та плануванням пенсійних заощаджень.

Окремий напрям досліджень зарубіжних учених присвячений визначенню факторів впливу на фінансову грамотність населення. Системний аналіз наукових праць, проведений Rehman K. і Mia Md A., показав, що на рівень фінансової грамотності впливають головно демографічні, соціально-економічні, психологічні та технологічні чинники, а саме – вік, освіта, дохід, доступ до фінансової інформації та набутий досвід використання фінансових інструментів (Rehman K. & Mia Md A., 2024).

Отож, аналіз наукових джерел показує, що фінансова грамотність населення, поєднуючи в собі фінансові компетенції, визначальним чином зумовлює практику його фінансової поведінки. Проте, розглядаючи лише теоретичну модель взаємозв'язку «фінансова грамотність – фінансова поведінка», дослідження не розкривають важливого аспекту взаємозв'язку «фінансова культура – фінансова грамотність». У цьому контексті фінансова грамотність виступає когнітивною основою фінансової культури. Саме фінансова культура покликана забезпечити формування усвідомлених фінансових рішень і раціональну фінансову поведінку населення. Проте розмежуванню понять фінансової культури та фінансової грамотності, характеристиці їхніх суттєвих рис у наукових дослідженнях не приділено належної уваги.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є вивчення сутнісних характеристик фінансової культури та фінансової грамотності домогосподарств для розмежування й визначення взаємозв'язку між ними. Для досягнення поставленої мети в роботі виконано такі завдання:

- розглянуто основні методологічні підходи до визначення взаємозв'язку між поняттями фінансової грамотності та фінансової культури домогосподарств;
- представлено сутнісні характеристики фінансової грамотності та фінансової культури домогосподарств;
- обґрунтовано взаємозв'язок фінансових знань, умінь і навичок у межах дослідження сутності фінансової грамотності домогосподарств;
- наведено компоненти фінансової культури домогосподарств, зокрема, їхні цінності та установки, грамотність, поведінку, етику (відповідальність);

- розмежовано поняття «фінансова культура» та «фінансова грамотність домогосподарств» у площині «загальне – складова частина»;
- досліджено елементи й форми прояву фінансової культури домогосподарств на мікроекономічному та макроекономічному рівнях.

МЕТОДИ

У процесі дослідження застосовано методи аналізу та синтезу як інструменти теоретичного пізнання понять, а також порівняння, що використаний як спеціально-науковий метод.

Основною ціллю використання методу аналізу як інструмента теоретичного пізнання понять стала необхідність виокремлення структурних компонентів фінансової культури та фінансової грамотності домогосподарств. Зокрема цей метод дав змогу розділити поняття фінансової культури на окремі компоненти (цінності, грамотність, поведінку, відповідальність), а при дослідженні поняття фінансової грамотності домогосподарств – показати взаємозв'язок між їхніми знаннями, вміннями та навичками.

Метод синтезу застосовано з метою інтеграції розрізнених елементів і результатів дослідження в цілісну систему знань, що дозволило глибше зрозуміти процеси формування фінансової культури та фінансової грамотності домогосподарств. Зокрема цей метод дозволив представити схему дворівневої моделі фінансової культури домогосподарств (мікро- та макрорівень) і її взаємозв'язок із фінансовою системою та системою освіти. Додатково на основі синтезу запропоновано фінансову культуру домогосподарств досліджувати через призму окремих її частин, а саме культуру споживання, заощаджень, кредитування та ін.

Метод порівняння застосовано для характеристики основних методологічних підходів до взаємозв'язку між поняттями фінансової культури й фінансової грамотності домогосподарств. Це забезпечило основу для глибшого розуміння сутності кожного з них і прийняття обґрунтованого висновку про те, що фінансова культура та фінансова грамотність співвідносяться між собою як загальне та його частина.

РЕЗУЛЬТАТИ

У сучасній науковій літературі представлено три основні методологічні підходи до дослідження змісту понять фінансової грамотності, фінансової культури домогосподарств і взаємозв'язку цих понять:

- фінансова культура є поняттям, ширшим за поняття «фінансова грамотність»;
- фінансова культура є поняттям, рівнозначним поняттю «фінансова грамотність»;
- фінансова культура є поняттям, вужчим ніж поняття «фінансова грамотність»; фінансова грамотність є передумовою формування фінансової культури.

Основні методологічні підходи до характеристики понять фінансової грамотності й фінансової культури домогосподарств (у широкому значенні слова – населення) та взаємозв'язку між ними в сучасній фінансовій літературі згруповані в Таблиці 1.

Таблиця 1. Характеристика основних методологічних підходів до взаємозв'язку між поняттями фінансової грамотності й фінансової культури домогосподарств.		
Автор (автори)	Характеристика понять «фінансова грамотність» і «фінансова культура домогосподарств»	Інтерпретація
<i>Фінансова культура є поняттям, ширшим за фінансову грамотність</i>		
Клочко А., Політова А., Ханькевич А., Гаврік Р.	Фінансова грамотність є обізнаністю, знаннями, навичками, установками (життєвими орієнтирами) й поведінкою. Дає можливість «ухвалювати обґрунтовані фінансові рішення для досягнення особистого фінансового благополуччя». Існує прямий взаємозв'язок між фінансовою діяльністю кожного громадянина й забезпеченням соціальної стабільності в суспільстві; фінансову грамотність автори розглядають як невід'ємний елемент його фінансової культури (Klochko A., Politova A., Khankevych A. & Havrik R., 2021)	Фінансова грамотність є невід'ємним елементом фінансової культури

(продовження на наступній сторінці)

Таблиця 1. Продовження.

Автор (автори)	Характеристика понять «фінансова грамотність» і «фінансова культура домогосподарств»	Інтерпретація
Повод Т.	Фінансовою грамотністю є здатність людини усвідомлено брати участь у «відтворенні як інвестора»; за розумного та відповідального підходу до вибору фінансових інструментів людина збільшує доходи або забезпечує власну фінансову стабільність; фінансова грамотність є ключовою умовою формування фінансової культури населення країни; охоплює усі «види поведінки та фінансових рішень, які приймаються населенням» (Povod T., 2019)	Фінансова грамотність є ключовою передумовою формування фінансової культури населення країни
<i>Фінансова культура є поняттям, рівнозначним до поняття фінансової грамотності</i>		
Калініченко О., Вікарчук О., Ніколаєнко С.	Фінансова грамотність є сукупністю теоретичних знань, а також здатністю населення їх використовувати на практиці (Kalinichenko O., Vikarchuk O. & Nikolaienko S., 2019)	Підвищення рівня фінансової грамотності шляхом розвитку фінансової освіти сприятиме формуванню фінансової культури
Кізима Т.	Фінансова грамотність є сукупністю «світоглядних позицій (установок), знань, навиків» населення щодо «ефективного управління особистими фінансами» та здатністю «компетентно застосовувати їх у процесі прийняття фінансових рішень» (Kizyma T., 2012)	Фінансова грамотність розглядається як синонім для формування фінансової культури населення. Поняття фінансової культури окремо не розглядається
Захарова Н., Осипенко С., Павленко О.	Авторське визначення поняття фінансова грамотність не представлено. Зазначено, що у процесі здобуття фінансової освіти формується фінансова культура, тобто, «знання, навички та відношення», що є необхідними для здійснення «відповідальної фінансової поведінки та підвищення фінансової інклюзії українців». Названо види фінансової культури (страхова, податкова, культура страхування, кредитування, заощадження, інвестування, споживання, пенсійна) (Zakharova N., Osypenko S., & Pavlenko O., 2022)	Здобуття фінансової освіти механічно призводить до формування фінансової культури
<i>Фінансова культура є поняттям, вужчим за фінансову грамотність, або фінансова культура є передумовою формування фінансової грамотності</i>		
Ярова Ю.	Фінансова грамотність є сукупністю «світоглядних позицій, знань і навичок» домогосподарств для «ефективного управління особистими фінансами» та вміння їх застосовувати для прийняття фінансових рішень. До таких позицій, наприклад, належать традиції й культура фінансової поведінки населення (Yarova Y., 2024)	Фінансова культура є поняттям, вужчим, ніж фінансова грамотність
Козакевич А.	Необхідність формування фінансової грамотності на фундаменті моральних установок зумовлена, з одного боку, питанням підприємливості й підвищення фінансової грамотності дітей і молоді, а з іншого – кризою їхньої духовної культури. На думку автора, навчання правильного ставлення до грошей (фінансових ринків тощо) має йти наступним за підняттям загальної культури та соціальної відповідальності (Kozakevych A., 2022)	Фінансова культура є фундаментом (передумовою) фінансової грамотності
Полякова В.	Формуванню культури довгострокового фінансового планування, підвищення рівня добробуту й зменшення боргового навантаження сприятиме «володіння базовими фінансовими знаннями та навичками управління особистими фінансами» (Poliakova V., 2025)	Фінансова грамотність формує фінансову культуру

Аналіз наведених у Таблиці 1 основних методологічних підходів до розуміння понять фінансової грамотності, фінансової культури домогосподарств і взаємозв'язку між ними свідчить про наявність спільного розуміння лише сутності фінансової грамотності. Водночас, як було зазначено вище, у дослідників немає єдиної позиції щодо співвідношення цього поняття з поняттям фінансової культури.

Тому для з'ясування взаємозв'язку між фінансовою грамотністю та фінансовою культурою домогосподарств доцільно звернутися до етимології кожного з них.

Згідно з підходом Організації економічного співробітництва та розвитку (англ. OECD), який ми поділяємо, фінансова грамотність (англ. Financial literacy) – «a combination of financial awareness, knowledge, skills, attitudes and behaviours necessary to make sound financial decisions and ultimately achieve individual financial well-being» (OECD, 2020) – комплекс знань, умінь, навичок, необхідних для ухвалення обґрунтованих фінансових рішень упродовж усвідомленого життя людини, що обумовлюють її поведінку для досягнення особистого фінансового добробуту. Аналогічного підходу до розуміння сутності фінансової грамотності населення дотримується Національний банк України, який у затвердженій Національній стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року зазначив, що основою фінансової грамотності людини, її фінансової компетенції є «сукупність знань, вмінь і навичок з управління особистими фінансами» (National Bank of Ukraine, 2024).

Тлумачний словник української мови дає визначення поняття «знання» багатоаспектно. Зокрема, як:

- обізнаність у чому-небудь, наявність відомостей про кого, що-небудь;

- сукупність відомостей з якої-небудь галузі, набутих у процесі навчання, дослідження;
- пізнання дійсності в окремих її проявах і в цілому (Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language, 2026b).

Відповідно, фінансові знання домогосподарств, набуті в процесі навчання або дослідження, є розумінням сутності фінансових інструментів (наприклад, податків, заощаджень, інвестицій, криптовалют, токенів, електронних гаманців, страхування, кредитів та ін.).

На відміну від багатоаспектності поняття «знання», згідно з тлумачним словником, «уміння» має лише одне значення – здобута на основі досвіду, знання здатність належно робити що-небудь (Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language, 2026c). Отож, фінансові вміння (або уміння) є усвідомленою готовністю використовувати впродовж власного життєвого циклу домогосподарства набуті в процесі навчання фінансові знання.

Тлумачний словник української мови визначає поняття «навичка» як:

- схильність чи потребу діяти, поводити себе певним чином; звичка;
- уміння, набуте вправами, досвідом; навик (Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language, 2026a).

Отже, під фінансовими навичками будемо розуміти доведені до автоматизму фінансові вміння членів домогосподарства, що проявляються в процесі управління власними чи залученими фінансовими ресурсами для досягнення його фінансового добробуту.

Взаємозв'язок фінансових знань, умінь і навичок представлено на Рис. 1.

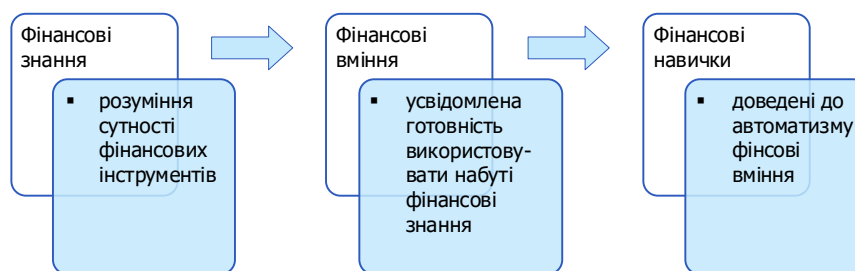

Рис. 1. Взаємозв'язок фінансових знань, умінь і навичок.

Отож, комплекс фінансових знань, умінь і навичок, які набувають і використовують упродовж життєвого циклу домогосподарства, є його фінансовою грамотністю.

Усвідомлення істотних характеристик об'єктів будь-якої предметної області пізнання (National Academy of Sciences of Ukraine, H. S. Skovoroda Institute of Philosophy, 2002) дозволяє розмежувати досліджувані поняття. Сутнісними характеристиками поняття «фінансова грамотність», які відображають її зміст, залишаючись постійними при зміні й внутрішніх, і зовнішніх умов, є: функціональність, адаптивність, критичне сприйняття фінансової інформації та раціональність.

Функціональність фінансової грамотності – це її здатність застосовувати набуті знання, вміння та навички для вирішення конкретних завдань домогосподарств. Такими завданнями можуть бути, наприклад, забезпечення матеріального добробуту членів домогосподарств у похилому віці, фінансова стійкість при постійній дії факторів нестабільності (тимчасової або постійної втрати працездатності, страхових випадків та ін.), досягнення коротко-, середньо- та довгострокових фінансових цілей тощо.

Адаптивність фінансової грамотності є її здатністю пристосовуватися до змінних умов внутрішнього та зовнішнього середовища, нових обставин або форс-мажорних ситуацій для забезпечення повноцінного функціонування домогосподарств упродовж їхнього життєвого циклу. Охоплює гнучкість фінансової поведінки, здатність учитися на досвіді та коригувати моделі дій.

Критичне осмислення фінансової інформації є здатністю фінансово грамотної особи аналізувати, оцінювати й перевіряти фінансові дані на вірогідність, аргументованість чи наявність маніпуляцій. Ця характеристика грамотності дозволяє членам домогосподарства відрізняти факти від суб'єктивних думок чи фейків, ухвалювати самостійні та раціональні фінансові рішення.

Раціональність як сутнісна характеристика фінансової грамотності є здатністю, на основі критичного сприйняття фінансової інформації, набутих знань, умінь і навичок проводити усвідомлену фінансову поведінку, спрямовану на

досягнення фінансових цілей домогосподарств. Така раціональність стосовно поставлених фінансових цілей може бути й інструментальною (визначення складу та структури ризикових або малоризикових фінансових інструментів), і ціннісною (орієнтованою на традиції, правила домогосподарств).

Підсумовуючи, зазначимо, що названі вище сутнісні характеристики фінансової грамотності формують комплексну здатність домогосподарств здійснювати фінансову діяльність упродовж життєвого циклу в умовах змінного внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування.

Культура (від лат. cultura – обробка, догляд – і solo – вирощувати, обробляти землю) є проявом усвідомленого життя людини, що виражається в моделях поведінки та засобах для діяльності (наприклад, ідеях, нормах, цінностях, ідеалах) (Encyclopedia of modern Ukraine, 2026). Ідея культури протиставляє себе ідеї природного світу як заздалегідь визначеного натурального стану людини. Очевидно, що невіддільною компонентою культури суспільства, яка отримала свій розвиток зі становленням у ньому фінансових відносин, стала фінансова культура населення. Ба більше, рівень фінансової культури населення опосередковано свідчить і про рівень розвитку культури суспільства загалом.

Сутнісні характеристики поняття фінансової культури відображають систему фінансових цінностей, знань, норм поведінки та практик, що визначають ставлення домогосподарства як суб'єкта фінансових відносин до об'єктів фінансових відносин, а саме: доходів, витрат, заощаджень та інвестицій. Такими характеристиками для поняття «фінансова культура домогосподарств», які відображають її зміст, є: антропоцентричність, нормативність, інформативність (трансляція досвіду), матеріально-духовна єдність, відповідальність.

Антропоцентричність фінансової культури проявляється в тому, що метою й цілями фінансової діяльності домогосподарств є інтереси домогосподарства та його членів. Фінансова культура формує фінансово грамотну особистість із власним світоглядом і цінностями (наприклад, ставленням до праці, грошей, заощаджень, інвестицій тощо), протиставляючи її фінансово неграмотній особі, фінансова діяльність якої є несистематичною, хаотичною, часто беззмістовною.

Нормативність фінансової культури проявляється шляхом регулювання нею фінансових відносин у суспільстві за допомогою цінностей, норм, традицій, правил і законів. Вона є визначальною характеристикою фінансової культури та гарантує прийняття певних моделей фінансової поведінки як раціональних, правильних або типових.

Інформативність (трансляція досвіду) фінансової культури полягає в тому, що вона є механізмом накопичення, зберігання та передачі фінансової інформації між членами чи поколіннями домогосподарства, між домогосподарствами впродовж десятиліть їхньої активної фінансової діяльності в умовах і мирного часу, і воєнного стану тощо.

Матеріально-духовна єдність як одна з якісних характеристик фінансової культури полягає в тому, що завдяки їй поєднуються матеріальні фінансові ресурси (доходи, витрати, заощадження, інвестиції й т. п.) та духовні цінності (ідеї, ідеали, норми) членів домогосподарства. Цим вона створює єдине й цілісне середовище здійснення фінансової діяльності домогосподарств упродовж десятиліть життєвого циклу.

Відповідальність характеризує здатність фінансово культурного домогосподарства усвідомлювати наслідки власних фінансових рішень, виконувати взяті фінансові зобов'язання та ухвалювати обґрунтовані рішення щодо управління фінансовими ресурсами. Нормативність (цінності) визначає мотиваційні установки (традиції, правила) домогосподарства, які, своєю чергою, формують рівень фінансової відповідальності. Зокрема, високий рівень ціннісних орієнтацій, пов'язаних, наприклад, із ощадливістю, раціональністю, сприяє формуванню відповідальної фінансової поведінки, що проявить себе в плануванні бюджету, створенні резервного (страхового) фонду домогосподарств тощо.

Прояв усвідомленого життя населення, що виражається в певних моделях його фінансової поведінки та засобах (ідеях, цінностях, нормах тощо), на яких вона буде ґрунтуватися, стає основою фінансової культури домогосподарств. Із цього випливає, що фінансова культура є поняттям, ширшим за поняття «фінансова грамотність», оскільки охоплює не лише знання, вміння та навички, а й цінності, поведінкові установки та фінансову відповідальність як логічний прояв усвідомленої діяльності.

На Рис. 2 представлено основні компоненти фінансової культури домогосподарств і логіку взаємозв'язку між ними.

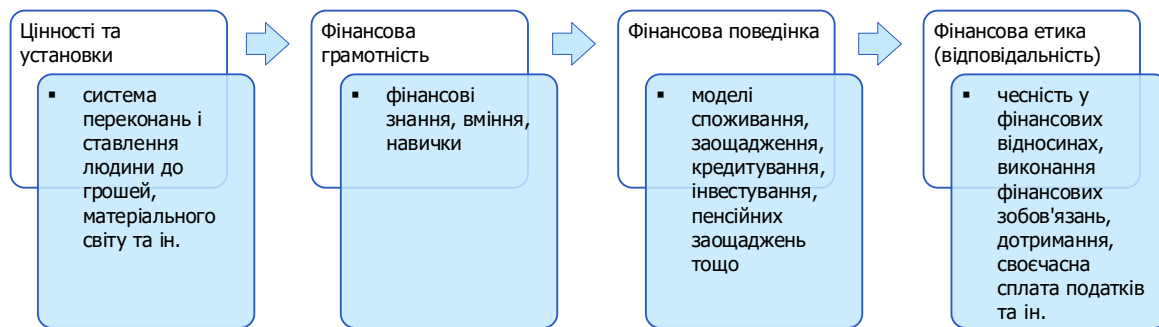

Рис. 2. Компоненти фінансової культури домогосподарств.

Компоненти фінансової культури домогосподарств, представлені на Рис. 2, мають логічну послідовність взаємозв'язку.

Зокрема, цінності та установки (ідеї, норми) є системою внутрішніх переконань членів домогосподарств у їхньому ставленні до грошей чи матеріальних речей. Усвідомлені цінності та поставлені цілі стають раціональною основою для управління фінансовими ресурсами домогосподарств. Наша позиція ґрунтується на тому, що сам факт усвідомлення внутрішніх установок формує відповідальне ставлення до власного добробуту, зумовлює появу схильності до заощаджень, орієнтується на планування й на коротко-, і на довгострокову перспективу, а з цим і готовність до фінансової самостійності.

Наявність системних фінансових теоретичних знань, набутих упродовж життя та навчання, дозволяє домогосподарству орієнтуватись у фінансовому середовищі, ухвалювати обґрунтовані рішення в царині власних доходів, витрат, заощаджень, інвестицій, розуміючи сутність базових понять фінансової науки (відсоткових ставок, ставок податків, інфляції, депозитів та ін.). Своєю чергою бажання практичної реалізації теоретичних знань зумовлює появу відповідних умінь і навичок і формування власної компетентності у фінансовій царині. До ключових фінансових навичок можуть, наприклад, належати:

- планування бюджету домогосподарства;
- виконання бюджету домогосподарства (оперативне управління доходами, витратами, заощадженнями, інвестиціями);
- формування капіталу домогосподарств (поточного, резервного, інвестиційного);
- умінь порівняти фінансові продукти;
- умінь оцінити фінансові ризики;
- ухвалення рішень про кредитування, розміщення тимчасового вільних коштів та ін.

Сформовані фінансові навички, вміння та обрана тактика чи стратегія управління фінансовими ресурсами домогосподарств стають основою для реалізації на практиці певного типу їхньої фінансової поведінки. Тип фінансової поведінки визначатиметься цінностями та установками членів домогосподарства. У науковій літературі виокремлюють кредитну, заощаджувальну, депозитну, інвестиційну, страхову, платіжну та податкову фінансову поведінки (Dybyna M., Tarasenko A. & Tarasenko O., 2021; Zaiats V., 2024).

Фінансова відповідальність (етика) як компонента фінансової культури домогосподарств характеризує відповідальне ставлення до взятих на себе фінансових зобов'язань. Таке ставлення проявляє себе, наприклад, у загальній чесності у фінансових відносинах, своєчасному виконанні податкових або кредитних зобов'язань, дотриманні умов укладених договорів тощо. Передбачаємо, що фінансово відповідальні (етичні) домогосподарства як активний учасник фінансових відносин у суспільстві сприятимуть формуванню довіри у фінансовій системі та забезпечать поступальний, довгостроковий характер її розвитку.

Отже, фінансова культура домогосподарств є важливим елементом суспільної культури та охоплює взаємопов'язані компоненти: фінансові цінності (установки, норми), фінансову грамотність (фінансові знання, вміння, навички), фінансову поведінку та фінансову відповідальність.

Складовими елементами фінансової культури домогосподарств є:

- культура споживання;
- культура заощаджень;

- культура кредитування;
- культура страхування;
- культура інвестицій;
- податкова культура;
- культура благодійності.

Усі складові елементи фінансової культури (Рис. 3) перебувають у тісному взаємозв'язку та мають однакову значущість і повинні проявлятися насамперед упродовж періоду активної трудової діяльності членів домогосподарства:

- фінансова культура споживання є системою цінностей, правил, норм і моделей фінансової поведінки домогосподарств, що визначають відповідальний, етично виважений вибір споживання товарів, послуг і базуються на усвідомленні впливу споживчих рішень на власний фінансовий добробут;
- фінансова культура заощаджень є системою цінностей, правил, норм і моделей фінансової поведінки домогосподарств, що визначають усвідомлений вибір фінансових інструментів для здійснення заощаджень із метою підтримання та підвищення власного фінансового добробуту;
- фінансова культура кредитування є системою цінностей, правил, норм і моделей фінансової поведінки домогосподарств, що визначають усвідомлений вибір фінансових інструментів кредитування з метою підтримання та підвищення власного фінансового добробуту;
- фінансова культура страхування є системою цінностей, правил, норм і моделей фінансової поведінки домогосподарств, що визначають усвідомлений вибір фінансових інструментів страхування з метою підтримання та підвищення власного фінансового добробуту;
- фінансова культура інвестицій є системою цінностей, правил, норм і моделей фінансової поведінки домогосподарств, що визначають усвідомлений вибір фінансових інструментів інвестицій із підтримання та підвищення власного фінансового добробуту;
- податкова культура є системою цінностей, правил, норм і моделей фінансової поведінки домогосподарств, що визначають усвідомлений вибір сплати всіх необхідних податків, внесків чи зборів із метою забезпечення розвитку суспільства;
- фінансова культура благодійності є системою цінностей, правил, норм і моделей фінансової поведінки домогосподарств, що визначають усвідомлений вибір їхньої власної участі (фінансування) в розв'язанні суспільних проблем, розвитку територіальних громад, створенні безпечного середовища тощо.

Рис. 3. Складові елементи фінансової культури домогосподарств.

Рис. 2 дозволяє зробити припущення, що фінансова культура домогосподарств формується як ієрархічна система, де індивідуальна фінансова грамотність і поведінка трансформуються у фінансову практику домогосподарств на мікроекономічному рівні та в сукупності визначають рівень фінансової культури всього суспільства на макроекономічному рівні. Мікро- та макроекономічний рівні фінансової культури домогосподарств мають власні елементи й форми прояву.

Мікроекономічний рівень фінансової культури домогосподарств, включаючи компоненти – цінності, грамотність, поведінку та відповідальність, – проявлятиме себе у веденні бюджету, формуванні капіталу, досягненні індивідуальних фінансових цілей цього суб'єкта фінансових відносин. Макроекономічний рівень фінансової культури домогосподарств характеризує загальний рівень фінансових цінностей, грамотності, поведінки та відповідальності й проявлятиме себе в активному (або навпаки пасивному) використанні послуг на фінансовому ринку, високому (або навпаки низькому) ступені довіри у фінансовій системі, розвитку культури заощаджень, своєчасності сплати податків тощо.

Структурна схема дворівневої моделі фінансової культури домогосподарств і її взаємозв'язок із фінансовою системою та системою освіти представлені на Рис. 4.

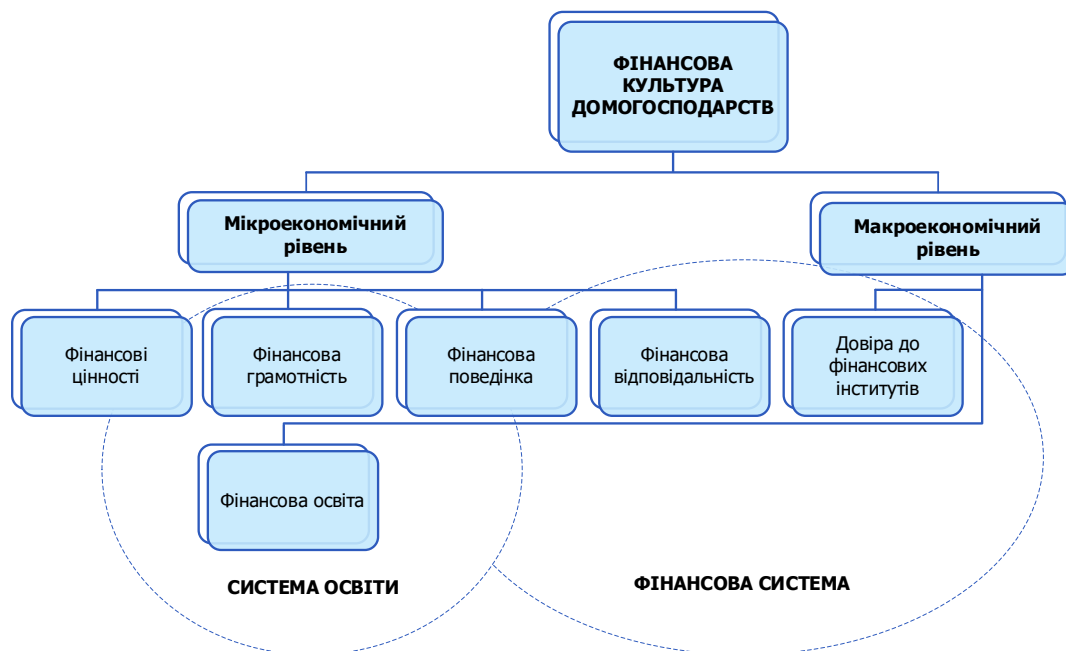

Рис. 4. Дворівнева модель фінансової культури домогосподарств і її взаємозв'язок із фінансовою системою та системою освіти.

Схема Рис. 4 визначає місце та роль системи фінансової освіти як важливої компоненти фінансової культури домогосподарств. Система фінансової освіти як цілісна сукупність освітніх інституцій, програм, методів навчання повинна бути спрямована на формування в домогосподарств фінансової грамотності, поведінки та відповідальності. У цьому контексті Т. Смовженко та А. Кузнецова, пишучи про розбудову фінансової освіти, з метою забезпечення безперервності навчання в системі «діти-батьки-педагоги» пропонують виокремлювати такі рівні як «дошкільний вік, шкільний вік (школи, ліцею, гімназії), учні та студенти (професійні училища, середні спеціальні навчальні заклади, коледжі, інститути, університети)» (Smovzhenko T. & Kuznyetsova A., 2013a).

Відповідно, до структури системи фінансової освіти слід віднести такі частини:

- інституційну, представлену органами державної влади загальнодержавного та місцевого рівнів, закладами освіти всіх рівнів, фінансовими установами й організаціями, до функціональних обов'язків яких належить забезпечити реалізацію програм фінансової освіти населення;
- освітні програми (курси), реалізовану в навчальних дисциплінах, тренінгах, онлайн-курсах чи просвітницьких програмах, спрямованих на формування фінансових знань, умінь і навичок;
- методичне забезпечення, реалізоване у формі підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, цифрових освітніх ресурсів та інтерактивних інструментів навчання;

- виокремлення цільових груп, зокрема учні, студенти, доросле населення, населення похилого віку, самозайняті особи та ін., для кожної з яких слід розробити окремі програми фінансової освіти. У межах цієї частини система фінансової освіти охоплює кілька рівнів – формальна фінансова освіта (шкільна та вища), неформальна фінансова освіта, безперервна фінансова освіта дорослого населення;
- системи кількісного оцінювання результативності фінансової освіти як постійного моніторингу рівня фінансової грамотності домогосподарств.

Система фінансової освіти є необхідною передумовою для ефективного управління особистими фінансовими ресурсами впродовж життєвого циклу домогосподарств і їхньої взаємодії з фінансовою системою.

ДИСКУСІЯ

Узагальнюючи викладене, слід зауважити, що взаємозв'язок понять «фінансова культура» та «фінансова грамотність домогосподарств» викликає наукову дискусію, яка охоплює теоретичний, методологічний і практичний аспекти. Ця дискусія зумовлена тим, що попри значну кількість вітчизняних і закордонних досліджень, жодне з яких не ставить під сумнів необхідність підвищення фінансової грамотності й більшість яких розглядає це поняття як сукупність фінансових знань, умінь і навичок домогосподарств, уніфікованого підходу до розуміння взаємозв'язку фінансової грамотності й фінансової культури не розроблено.

У теоретичній площині важливим є розуміння того, що фінансова культура є результатом «накопичення» не лише фінансових знань, умінь чи навичок (фінансової грамотності) (OECD, 2020; National Bank of Ukraine, 2024), а й формується під впливом набагато ширшого переліку соціокультурних чинників (освіти, релігії, мови, традицій тощо). На цьому наголошує Ярова Ю., яка під світоглядними позиціями як важливим елементом фінансової грамотності має на увазі сформовані населенням традиції й культуру власної фінансової поведінки (Yarova Y., 2024). Однак у наведеному підході фінансова культура, що є синонімом фінансової поведінки, виступає елементом фінансової грамотності. Проте змістовий обсяг поняття культури значно ширший, грамотність є когнітивно-прикладним компонентом культури, а не навпаки. Це значно звужує підхід Ярової Ю. та потребує подальшого уточнення поняттєвого апарату досліджуваних понять. Отож, для комплексного розуміння взаємозв'язку фінансової грамотності та фінансової культури необхідне ширше трактування, що враховує сутнісні характеристики кожного з них.

У методологічній площині актуальними залишаються проблеми вивчення сучасних методик (наприклад, Національного банку України) оцінювання фінансової грамотності домогосподарств на предмет їхньої достатності для аналізу рівня фінансової культури населення й чи можливо кількісно виміряти фінансову культуру домогосподарств, чи вона має переважно якісний характер. У такому контексті Повод Т. відзначає відсутність у світовій практиці ефективних методик оцінки фінансової грамотності та відсутність й уніфікованих засобів підвищення фінансової грамотності (Povod T., 2019). Слід зазначити, що думка про необхідність уніфікованого підходу до оцінки фінансової грамотності є обмеженою, оскільки не охоплює якісних характеристик цього поняття. Фінансова грамотність не здатна самостійно формувати поведінкові патерни домогосподарств без відповідного культурного контексту, а тому наявні методики не оцінюють її якісного характеру. На противагу, запропонований у нашому дослідженні підхід уводить до об'єктів наукового пізнання якісні компоненти фінансової культури домогосподарств, такі як цінності, грамотність, поведінку та відповідальність (етику). Проте лише введення якісних ознак до об'єкта наукового дослідження є важливим, але не достатнім кроком. Необхідно врахувати той факт, що кількісна оцінка якісних ознак будь-якого поняття, у тому числі й фінансової грамотності чи культури, може бути ускладнена через об'єктивні причини неможливості їх вимірювання. Це вимагає розробки альтернативних до індексного методу підходів оцінки фінансової культури, виокремлює обмеження проведеного дослідження та отриманих за його результатами висновків.

Відповіді на питання про місце й роль держави в підвищенні рівня фінансової грамотності й формуванні фінансової культури домогосподарств розкриває практичний аспект досліджень у цій галузі фінансової науки. Відзначаючи ключову роль держави, ряд авторів (Klochko A., Politova A., Khankevych A. & Havrik R., 2021; Smovzhenko T., Kuznyetsova A., 2013b) пропонують створити єдиний централізований орган, відповідальний за підвищення рівня фінансової грамотності домогосподарств. Такий підхід дозволяє розглядати підвищення фінансової грамотності лише як прерогативу та інструмент державної політики. Слід зазначити, що «централізований» підхід має ряд обмежень, а саме: не враховує мультисуб'єктної природи фінансової культури та грамотності, що проявляється в щоденній практиці фінансової діяльності домогосподарств; досвіду їхньої взаємодії з іншими суб'єктами фінансових відносин (банками, страховими компаніями, роботодавцями, державними інститутами, громадськими організаціями тощо). Не ставлячи під сумнів ключову роль держави та важливість її впливу на фінансову грамотність чи культуру населення, припускаємо, що постійні кадрові, бюджетні, інституційні обмеження органів державної влади суттєво

обмежують масштабування фінансової освіти в суспільстві. Приватний сектор і неурядові організації здатні швидше впроваджувати інноваційні освітні інструменти (цифрові платформи, гейміфікацію, практичні тренінги), адаптуючи їх до різних цільових груп. Отож, «партнерський» підхід зусиль органів державної влади та установ недержавного сектора на макроекономічному рівні разом із щоденною операційною фінансовою діяльністю домогосподарств на мікроекономічному рівні обґрунтовують тезу про перспективи майбутніх досліджень через призму розвитку дворівневої моделі фінансової культури населення в суспільстві.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що в сучасному науковому дискурсі виокремлюються три основні методологічні підходи до трактування понять фінансової грамотності, фінансової культури домогосподарств і їх взаємозв'язку. Узагальнення наукових позицій засвідчило наявність відносного консенсусу щодо трактування сутності фінансової грамотності й водночас відсутність уніфікованого підходу до визначення змісту фінансової культури домогосподарств, а також до розкриття характеру взаємозв'язку між досліджуваними поняттями.

Обґрунтовано, що основними сутнісними характеристиками фінансової грамотності домогосподарств є функціональність, адаптивність, раціональність і здатність до критичного осмислення фінансової інформації. Водночас встановлено, що фінансова культура домогосподарств визначається сукупністю таких ознак, як антропоцентричність, нормативність, інформативність (як механізм трансляції досвіду), матеріально-духовна єдність і відповідальність.

Поглиблений етимологічний аналіз поняттєвого апарату дозволив обґрунтувати взаємозв'язок між фінансовими знаннями, вміннями та навичками в межах дослідження фінансової грамотності домогосподарств. Встановлено, що поняття фінансова культура є ширшим і включає, окрім фінансової грамотності, фінансові цінності (установки, норми), фінансову політику та фінансову відповідальність (етику). Характеристика компонент фінансової культури домогосподарств поглиблює наявні підходи до розмежування цього поняття з поняттям фінансової грамотності домогосподарств. Додатково такий підхід робить доцільним проведення подальших досліджень взаємозв'язку понять «фінансова культура» та «фінансова грамотність» у площині «загальне – складова частина».

Обґрунтовано тезу, що фінансова культура домогосподарств формується як цілісна система, де індивідуальна фінансова грамотність і поведінка, які трансформуються в практику управління фінансовими ресурсами на мікроекономічному рівні, сукупно визначають рівень фінансової культури всього суспільства на макроекономічному рівні. Розглянуто елементи й форми прояву фінансової культури домогосподарств на мікроекономічному (ведення бюджету, формування капіталу, досягнення індивідуальних фінансових цілей тощо) та макроекономічному (активне (або пасивне) використання послуг на фінансовому ринку, високий (або невисокий) ступінь довіри до фінансової системи, розвиток культури заощаджень, своєчасність сплати податків тощо) рівнях.

Формування цілісної концептуальної дворівневої моделі фінансової культури домогосподарств і методології її кількісного вимірювання відкривають перспективи подальших досліджень у цій царині фінансової науки.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ВНЕСОК АВТОРІВ

Внесок авторів є рівноцінним.

ФІНАНСУВАННЯ

Автори не отримували фінансування для цього рукопису.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Cultura (2026). *Encyclopedia of modern Ukraine*. <https://esu.com.ua/article-51449>
2. Dybyna, M., Tarasenko, A., & Tarasenko, O. (2021). The essence and peculiarities of forming household behavior in the financial services market. *The Problem of Economy*, 4(50), 163-172. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-4-163-172>
3. Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language (2026a). Abilities. *Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language*. <https://slovnnyk.ua/index.php?swrd=навики>
4. Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language (2026b). Knowledge. *Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language*. <https://slovnnyk.ua/index.php?swrd=знання>
5. Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language (2026c). Skills. *Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language*. <https://slovnnyk.ua/index.php?swrd=уміння>
6. Honchar, L., Harna, S., & Martynenko, A. (2019). Financial literacy of the population of Ukraine as a factor for the successful development of the state. *Innovative Economy*, 1-2(78), 182-186. <https://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/28>
7. Kalinichenko, O., Vikarchuk, O., & Nikolaenko S. (2019). Financial literacy is a key of successful society. *Economics. Management. Innovations*, 1(24). [https://doi.org/10.35433/ISSN2410-3748-2019-1\(24\)-3](https://doi.org/10.35433/ISSN2410-3748-2019-1(24)-3)
8. Kizyma, T. (2012). Financial literacy of the population: international experience and domestic realities. *Herald Ternopil National Economic University*, 2, 64-71. <https://dspace.wnu.edu.ua/items/dda832c8-6096-4b40-9121-752d87ab9403>
9. Klochko, A., Politova, A., Khankevych, A., & Havrik, R. (2021). Financial literacy as the basis of the culture of Ukraine's population. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 1(32), 463-469. <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v1i32.200647>
10. Kozakevych, A. (2022). Formation of entrepreneurship and financial literacy as a foundation of economic education of school-age children. *Economy and Society*, 38. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-43>
11. Lusardi, A., & Mitchell, O. (2011). Financial Literacy and Retirement Planning in the United States. *NBER Working Paper Series*. June. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w17108/w17108.pdf
12. National Strategy for the Development of Financial Literacy through 2030 (2024). *National Bank of Ukraine*. <https://tan.bank.gov.ua/uploads/files/nbu-strategy-fingramotnosti-2030-compressed.pdf?v=6>
13. Philosophical Encyclopedic Dictionary. (2002). *Philosophical encyclopedic dictionary*. Kyiv, Ukraine: National Academy of Sciences of Ukraine, Hryhorii Skovoroda Institute of Philosophy.
14. Poliakova, V. (2025). Financial literacy of the future on the example of the case of the financial literacy club. *Collection of Scientific Papers «Scientific Notes»*, 38, 112-119. https://doi.org/10.33111/vz_kneu.38.25.01.09.061.067
15. Povod, T. (2019). Financial literacy of the population as a priority condition for successful development of the state. *Taurida Scientific Herald. Series Economics*, 9, 84-90. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.9.11>
16. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2020). *Recommendation of the Council on financial literacy* (OECD Legal Instrument No. OECD/LEGAL/0461). <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>
17. Rehman, K., & Mia, M. A. (2024). Determinants of financial literacy: a systematic review and future research directions. *Future Business Journal*, 10(1), 75. <https://doi.org/10.1186/s43093-024-00365-x>
18. Smovzhenko, T., & Kuznyetsova, A. (2013a). Financial Literacy of the Population and its Impact on the Development of Ukrainian Economy. *Regional Economy*, 2, 34-43. http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2013_2_6
19. Smovzhenko, T., & Kuznyetsova, A. (2013b). The Implementation of Financial Literacy in Ukraine: Current Status and Prospects. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*, 9 (2011), 8-16. <https://visnyk.bank.gov.ua/archive/2013/9.pdf>
20. Vaahtoniemi, S., Buturak, G., Kalmi, P., & Ruuskanen, O.-P. (2023). Financial literacy and its determinants and consequences: New survey evidence from Finland. *Journal of Financial Literacy and Wellbeing*, 1, 368-402. <https://doi.org/10.1017/flw.2023.14>
21. Yarova, Y. (2024). Financial literacy of the population and development of the national economy. *The Actual Problems of Regional Economy Development*, 2(20), 61-68. <https://doi.org/10.15330/apred.2.20.61-68>
22. Zaiats, V. (2024). Financial Behavior of Households in the Context of Their Resilient Development. *Demography and Social Economy*, 1(55), 41-58. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.041>
23. Zakharova, N., Osypenko, S., & Pavlenko, O. (2022). Formation of financial literacy on the basis of a component approach. *Scientific Bulletin Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy*, 2(29), 33-40. <https://doi.org/10.33842/22195203-2023-29-33-40>

Anatoliy Sydoruk, Olga Kyrylenko

THE CONCEPTS OF FINANCIAL CULTURE AND FINANCIAL LITERACY BY HOUSEHOLDS: MAIN CHARACTERISTICS AND MUTUAL IMPACT

In the context of economic instability, which is characteristic of both peacetime and martial law, ensuring the financial independence of households depends on an appropriate level of financial literacy and financial culture. Research into the essential characteristics and interrelationships of these categories is a necessary prerequisite for improving the quality of households' financial decisions, which must be based on an individual value system and a conscious sense of responsibility for one's own financial future.

The purpose of the paper is to research the theoretical aspects of the concepts of financial culture and financial literacy by households in order to clarify their main characteristics and identify the relationship between them. It has been determined that in the vast majority of academic works, household financial culture is treated as synonymous with financial literacy. It has been argued that the main characteristics of financial literacy include functionality, adaptability, rationality, and critical analysis of financial information. In contrast, the financial culture of households is characterized by such features as anthropocentrism, normativity, informativeness (the transmission of experience), the unity of material and spiritual aspects, and responsibility. An approach is proposed in which household financial culture encompasses such interrelated components as financial values (attitudes, norms), financial literacy (financial knowledge, skills, and abilities), financial behavior, and financial responsibility. As opposed to existing interpretations, this approach reflects the relationship between the concepts of financial culture and financial literacy in terms of «the whole and its parts». This paper discusses elements of household financial culture, specifically consumption, savings, borrowing, insurance, investment, tax, and charitable giving. The paper supports the idea that household financial literacy constitutes a holistic system in which individual financial behavior, when translated into the management of financial resources at the microeconomic level, collectively determines the overall level of financial literacy of society as a whole at the macroeconomic level. This study examines the elements and manifestations of household financial culture at the microeconomic and macroeconomic levels. It is important to note that a system of financial education is an essential prerequisite for the sound management of personal financial resources throughout the life cycle of households and their effective interaction with the financial system.

Keywords: household, financial literacy, financial culture, financial behavior, financial activities, personal finance management, financial education

JEL Classification: D14, G53, I22